

KIRÂATLERİN FIKHÎ HÜKÜMLERE ETKİSİNE
DAİR BİR İNCELEME:
NISÂ SÛRESİ'NİN 43. ÂYETİ ÖRNEĞİ*

YAŞAR AKASLAN**

A Study on the Effect of Quranic Recitations on the Jurisprudential
Provisions in the Context of Verse Nisâ: 43

Abstract: The Holy Qur'an is the first basic source of Islamic Law in inferencing judgment (istinbaat al-hukm). Because of Mutawatir Qur'anic Recitations meet the requirements of being Qur'an, they are evaluated as Qur'an. Therefore Qur'anic Recitations have a close relationship with Islamic law. Because of their different methodologies, the doctrinal sections put forward different judgments. One of them is the ablution that has a fundamental importance in Muslim's life. In this article, to show relationship between Qur'anic Recitation and Islamic Law, the assessments, which related with effects of touch in ablution, will be discussed.

* Bu makale, yazar tarafından hazırlanan "Nisâ Sûresinin Kırâat-i Aşere Açısından Tahli-li" adlı Yüksek Lisans Tezinden (OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2013) istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kırâat İlmi ABD. [yasar.akaslan@omu.edu.tr]

Key Words: Qur'an, mutawatir recitation, recitation, narrative, fiqh (Islamic Law), ablution.

Öz: Kur'an-ı Kerim, İslam hukukunun hüküm istinbatında ilk başvuru kaynağıdır. Mütevâtir kırâatler de Kur'âniyet vasıflarını taşımaları itibariyle Kur'an olarak değerlendirilmektedir. Bu münasebetle kırâat ilmi ile İslam hukuku sıkı bir ilişki içerisinde. Metodolojilerinin farklılıklarından dolayı, fıkıh mezhepleri, bazı meselelerde birbirlerinden farklı hükümler ortaya koymuşlardır. Bu görüşlerden biri de Müslümanın ibadet hayatında önemli yer tutan abdest meselesine ilişkindir. Bu makalede kırâat-fıkıh ilişkisini göstermesi bakımından, dokunmanın abdeste etkisi üzerinde yapılan değerlendirmeler ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, mütevâtir, kırâat, rivâyet, fıkıh, abdest.

Giriş

Kur'an-ı Kerim ortak metne sahip ise de bazı kelimelerin tilâveti ve telâfuzunda farklılıklar söz konusudur. Arap dilinin edebî zenginliği ve lehçe farklılıkları gibi unsurlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bizzat ifadeleri ve onayıyla Kur'an'ın farklı okunmasına kapı aralamıştır. Yazılması, hareketlenmesi ve noktalananmasını da ihtiva eden tarihsel süreci içerisinde, nüzül dili olan Arapçadaki gelişmeler ve Kur'an'ı daha iyi anlama çabalarına matuf çalışmalar bir kırâat birikimi oluşturmuştur. Söz konusu birikim daha ziyade Kur'an ile doğrudan ilişkili ilimler açısından önem arz etmektedir.

Hem lafzı hem de manası itibariyle mucize kelâm olan Kur'an'ı anlamada ve yorumlamada önemli rol oynayan kırâatler, Ulûmü'l-Kur'an'ın vazgeçilmez bir disiplindir. Zira Müslüman'ın hayata bakışının referans metni olan Kur'an'ın anlaşılması ve algılanmasına hizmet eden bu ilim sayesinde değişik manalar elde etme imkânı doğmuş, bazı kapalı ifadeler kırâatler aracılığıyla açıklığa kavuşmuştur.

İslâmî ilimlerin birçok dalına etki eden kırâat ihtilafları, başta Kur'ân âyetlerinin yorumlanmasına hizmet eden tefsir ilmi olmak üzere, ahkâm boyutu olan hukûkî âyetlerin anlaşılmasına katkıda bulunan fıkıh ilmi ve inanca yönelik farklı bir bakış açısı geliştiren kelâm ilmi -az da olsa- ile yakın bir ilişki içindedir.

2. Kırâatlerin Fıkıh İlimine Etkisi

“Allah (c.c.) tarafından, Hz. Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) muciz olarak indirilen, tevâtüren nakledilen ve tilâvetiyle ibadet edilen Allah'ın (c.c.) kelâmı”¹ şeklinde tanımlanan Kur'ân, İslâm hukukunun temel kaynağı ve hüküm çıkarmada şer'î delillerin birincisidir. Bu itibarla kırâatler, İslâm hukukunun hüküm istinbatında yararlandığı kaynakların ilk sıralarında yer almaktadır.

Kırâat, Kur'an kelimelerinin okuyuş şekillerini ve ravilerine nisbet etmek² etmek sûretiyle bu kelimelerin okuyuş farklılıklarını konu edinen bir ilimdir.³ Başta tefsir olmak üzere fıkıh ve kelâm gibi kaynağı Kur'ân olan ilimlerle uğraşanlar, branşlarının gerektirdiği nisbette ve ele alacakları konuları itibariyle kırâat ilmiyle ilgilenmek durumundadırlar. Bu ilgi her alan için aynı seviyede ve yoğunlukta olmamakla birlikte her branş

¹ Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, “*Menâhilu'l-irfân fi Ullûmi'l-Kur'ân*” Mısır; ts., I, 19; Muhammed Ali Sâbûnî, *et-Tibyân fi Ullûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1981, s. 6; Hayrettin Karaman, *Fıkıh Usûlü*, Ensar, İstanbul, 2010, s. 93.

² Buradaki *nisbet* ifadesinin kullanımı, o kırâati en çok okuyan, okutan ve zapteden kimseler olması itibariyledir. Adı geçen kimselerin kendi icadı veya icihadı olarak düşünülmemelidir. Ayrıca, bir kırâatin bir imama nisbeti ile bir sahâbî kanalıyla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaştırılması, ilmin bir hocaya nisbeti kabilinden olup başkaları tarafından bilinmediği, nakledilmediği ve okutulmadığı anlamında değildir. Bk: Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, Ensar, İstanbul, 2005, s. 211-212.

³ İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-Mukrîn ve Mürşidü't-tâlibîn, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut, 1980, s. 3; Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kırâati'l-Erbaate Aşer, Âlemü'l-Kütüb*, Beyrut, 1987, I, 67; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-kırâati'l-aşr ve Tevcihihâ min tarîk-i Tayyibeti'n-Neşr*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1997, s. 6. Ayrıca bk: İsmail Karaçam, *Kırâat İliminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İFAV, İstanbul, 1996, s. 73.

için geçerlidir. Örneğin, söz konusu ihtilafların tefsir ile münasebetine Kur'ân'da birçok âyet örneği verilebilirken, kelâm ile ilişkisine dair zikredilebilecek örnek sayısı yok denecek kadar azdır. Kur'ân'ın ahkâm boyutunu ilgilendiren kırâat farklılıkları da kırâat-fıkıh münasebetini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. İslâm fıkıh mezheplerinin ittifakla Kur'ân olarak kabul ettiği⁴ mütevâtir kırâatler,⁵ İslâm hukukunun hüküm istinbatında en önemli başvuru kaynaklarından biri olmuştur. Böylece fıkıh mezhepleri, kırâatlerin söz konusu lafızlara yüklediği anlamla değişik bir bakış açısı kazanmış; böylelikle birçok meselede, herhangi bir kırâat imamının okuyuşundan hareketle diğerlerinde olmayan alternatif bir mana ve hüküm çıkarılmıştır. Nitekim bu konuda Ebu'd-Derdâ'nın (ö.32/652): "*Sen Kur'ân'ın vecihlerini tam olarak öğreninceye kadar onu tam olarak anlayamazsın*" dediği rivâyet edilmiştir.⁶

Bu konu üzerinde titizlikle duran âlimlerin eserlerinde, söz konusu farklar için müstakil başlıklar veya bölümler ayırdıklarını görmekteyiz.

⁴ Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Notlar ekleyerek trc. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV, Ankara, 2006, s. 54; Mehmet Dağ, *Kırâat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), AÜSBE, Erzurum, 1999, s. 86; Muhsin Koçak-Nihat Dalgın-Osman Şahin, *Fıkıh Usûlü*, Ensar, İstanbul, 2013, s. 39.

⁵ *Mütevâtir kırâat*, yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir kalabalığın diğer bir kalabalıktan naklettikleri ve muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşan kırâatlerdir. Bunlara inanmak vaciptir ve inkârı da caiz değildir. İbnü'l-Cezerî ve çoğunluğa göre kırâat-i seb'a ve buna ilave edilen Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halefî'l-Âşir kırâatleri de mütevâtir kısmına girmektedir. Kırâatlerin bu türü, en sağlam ve en üstün olanıdır. (İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriin*, s. 15-16; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, İFAV, İstanbul, 1995, s. 265; Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, Fecr, Ankara, 2005, s. 54-55. Ayrıca bk: Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 210-212) Kaynaklarımızda Kur'âniyyet vasfını haiz kırâatler için şu üç kriter zikredilmektedir: Kırâat, sahîh ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşmalıdır, hattı (yazısı) Hz. Osmân'ın istinsah ettirdiği Mushaflardan birine muvafakat etmelidir ve gramer bakımından Arap diline uygun olmalıdır. İbnü'l-Cezerî Muhamed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-aşr* (tahk.: Ali Muhammed ed-Dabbâ'), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts., I, 9; İbn Zencele Ebû Zür'a Abdurrahman b. Muhammed, *Hüccetü'l-Kırâât* (tahk.: Saîd el-Afgânî), er-Risâle, Beyrut, 1997, s. 11-12; Dimyâfî, *İthâf*, I, 70. Ayrıca bk: Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 253; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 207; Abdurrahman Candan, *Fukahâ'nın Kurân Tasavvuru*, Denge, İstanbul, 2012, s. 196.)

⁶ İbn Sa'd, Muhammed Ebû Abdillâh el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1957, II, 357; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 236.

Böylece yorumu etkileyen okuyuşları bir araya getirerek bu okuyuşların manaya etkisine dikkat çekmişlerdir. Kırâat ilminin ihmali halinde ise, Kur'ân'ın mütevâtir kırâatlerinden bir kısmının kaybolması ihtimali doğabileceğinden, bu kırâatlere dayanan bazı fikhî hükümlerin ve manaların da dayanakları bilinemeyecektir. Böyle olumsuz bir sonucu önlemeye matuf olarak, bu ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi farz-ı kifâye olarak değerlendirilmektedir.⁷

Sahîh kırâat ölçülerini taşıyan mütevâtir kırâatler, hukuk kaynağı olarak kabul edilirken, bunun dışında kalan söz konusu kriterleri taşımayan, dolayısıyla mütevâtir derecesine ulaşamayan -Kur'ân tarifine de uymayan- rivâyetler ise Kur'ân olarak değerlendirilmemekte ve bunların namazlarda tilâveti de câiz görülmemektedir. Ancak bunlar, mezheb ekolleri tarafından *haber-i vâhid*⁸ olması gibi açılardan şer'î delil olarak kullanılmaktadır.⁹ Bu tür kırâatler, âhâd hadîsin sıhhat şartlarını taşıyorsa hadîs sayılıp bundan hüküm çıkarılmış, zaman zaman da çıkarılan hükümleri desteklemek için kullanılmıştır.¹⁰

⁷ Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'âşî, *Tertîbu'l-ulûm* (dirâse ve tahk.: Muhammed b. İsmail es-Seyyid Ahmed), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988, s. 102; Abdülfettâh Kâdî, *el-Büdûru'z-Zâhira fi'l-Kırâati'l-Aşri'l-Mütevâtira*, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşk, 2007, s. 10; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 236; Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler*, s. 196.

⁸ *Haber-i vâhid*, ıstılahta bir kişinin rivâyet ettiği hadîs demektir. Hadîs ıstılahı olarak mütevâtir olmayan haber anlamına da gelmektedir. Böyle olunca, iki tarikten de gelse üç tarikten de gelse rivâyete haber-i vâhid denilmektedir. Bk: İbrahim Canan, *Hadîs Usûlü ve Tarihi*, Akçağ, Ankara, 1998, s. 526; Talat Koçyiğit, *Hadîs İstılahları*, AÜİF, Ankara, 1980, s. 22.

⁹ Karaman, *Fıkıh Usûlü*, s. 94; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 55. Ayrıca bk: Dağ, *Kırâat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, s. 86, 92; Muharrem Önder, "Şâz Kırâatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 13, 2009, ss. 163-194.

¹⁰ Serahsî (ö.483/1090) bu konuda şöyle demektedir: "Biz o ilavenin Kur'ân sayılmasını İbn Mes'ûd'un kırâati ile kabul etmedik. Ancak bu kırâati Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyet ettiği bir haber derecesinde kabul etmekteyiz. Çünkü biz onun sadece Hz. Peygamber'den (s.a.s.) işitme yoluyla kırâat edildiğini bildiğimiz için de kabul ettik. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyet edilen bir haberin ise kaynak olarak kabul edilmesi gerekmektedir ki, makbul olan budur." Serahsî Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl Ahmed,

Burada belirleyici faktör, bu ekollerin kendi usûl ve prensiplerinden müteşekkil metodolojileridir. Örneğin, Hanefî ve Hanbelî mezhebi, Şâfiî ve Mâlikîlere nazaran hüküm çıkarmada (metodolojileri gereği) kırâatleri daha fazla kullanmakta; âhâd ve müdrec kırâatleri de ibadet ve muame-lâta dair konularda kaynak olarak değerlendirmektedir.¹¹ Mâide sûresi-nin 89. âyeti üzerine yapılan yorumlar bu durumu destekleyen önemli delillerden biridir. Âyette yer alan *فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ* ifadesi, İbn Abbâs (ö.68/687) ve İbn Mes'ûd'un (ö.32/652) rivâyetlerine göre *مُتَتَابِعَاتٍ* (peşpeşe) ilavesiyle nakledilmiştir.¹² Bu kırâati dikkate alan Hanefî ve Hanbelî mezhepleri, yemin keffâreti olan üç günlük orucun söz konusu kırâate istinâden peş-peşe tutulması gerektiğini ileri sürerken,¹³ Şâfiî ve Mâlikî mezhepleri ister peşpeşe isterse ayrı ayrı günlerde üç gün tutabileceğini ifade etmekte-dir.¹⁴

Biz burada mütevâtir kırâatlerin fıkıh ilmiyle olan münasebetini gös-termesi bakımından ve İslâm hukukçularının söz konusu farklılıklardan hareketle ahkâma dair konularda nasıl değişik hükümler çıkardıklarını Nisâ sûresinin 43. âyeti özelinde ele alacağız.

Kitâbü'l-Mebsût, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., I, 281. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk: Önder, "Şâz Kırâatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", ss. 163-194.

¹¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu*, Sıtkı Güllü (Haz.), İstanbul: Eser Neşriyat, 1997, III, 242; Önder, "Şâz Kırâatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", ss. 163-194.

¹² Şevkânî, Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr fi Münteka'l-ahbâr*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ts., VIII, 238; Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmud el-Bağdâdî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985, VII, 14.

¹³ Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1993, II, 647-648; Serahsî, *el-Mebsût*, VIII, 144; İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1984, VI, 415; İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdîsî, *el-Muğnî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1972, XI, 273; Kemalüddîn İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdulvâhid, *Şerhu fethi'l-kadir*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, ts., V, 81; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, VII, 14.

¹⁴ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (tahk.: Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, ts., II, 654; Fahrüddîn Râzî, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1981, XII, 82; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li ahkâmî'l-Kur'ân*, Mısır, 1966, VI, 283.

İncelemeye çalıştığımız âyet, içkili olarak namaza yaklaşılmaması gerektiğinden bahsetmekle birlikte,¹⁵ aynı zamanda suyun bulunmadığı ya da kullanılmadığı yahut da bir özür sebebiyle kullanılmaması gereken durumlarda abdest ve gusül yerine geçen teyemmüme de işaret etmektedir. Biz burada kırâat farklılığının da sebep olduğu hükme kısaca değinmek suretiyle konuyu açıklamaya çalışacağız. Fıkıhtaki lemsü'n-nisâ (kadına dokunma) meselesi bu çalışmanın hacmini aşacağından o konuyu detaylandırmayacağız.

Abdestli olmak, namaz ve tavaf gibi ibadetlerin yapılabilmesi için şarttır. Âyette abdesti bozan bazı durumlara değinilmiştir. Hades denen bu haller *hakikî* ve *hükmi* olmak üzere iki çeşittir.¹⁶ *Hakikî hades*, ön ya da arka boşaltım organlarından çıkan maddelerle, kanama ve salgılarla ger-

¹⁵ Âyetin nüzül sebebi hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: İçkinin henüz kesin olarak yasaklanmadığı dönemde bazı mü'minler içki içmeye devam ediyorlar; namaz vakti geldiğinde ise namazlarını kılıyorlardı. Sarhoşluk ya da cünüplük halinde namaz kılmaması ile ilgili olan bu ayetin iniş sebebi Hz. Ali'den (ö.40/661), şöyle rivâyet edilmiştir. "Abdurrahman bin Aof bizi davet etti, bizim için yemek hazırladı ve bize içki içirdi. Şarap bizi sarhoş etti. Bu sırada namaz vakti girdi. Beni namazda imâmet için öne geçirdiler. Ben de namazda Kâfirün süresinin 1-2. âyetlerini, anlamı bozulacak şekilde, "Ey kâfirler sizin ibadet ettiklerinize biz ibadet ederiz" mânâsında okudum". (Ebû Dâvûd "Eşribe" 1; Tirmizî "Tefsîr", 5; Âyetin nüzül sebebiyle ilgili detaylı bilgi için bk: Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 111; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 200; İbn Kesîr, *Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Muhammed İbrahim el-Bennâ-Muhammed Ahmed Aşûr-Abdulazîz Guneym) Kahraman, İstanbul, 1985, II, 271-272; Celâleddîn Suyûtî, *Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekr, ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, Merkezû Hicr li'l-Buhûs ve'd-dirasâti'l-Arabiyeti'l-İslâmiyye, Kahire, 2003, IV, 448-449; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, VII, 45-48; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs tertîbü's-süveri hasebe'n-nüzûl*, Dâru'l Garbi'l-İslâmî, Tunus, 2008, VIII, 123-124; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-akîdeti ve's-şerîati ve'l-menhec*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 2009, III, 84; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar, İstanbul, 1989, II, 286-287; Zeki Duman, *Beyânu'l-hak (Kur'an-ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr, Ankara, 2006, III, 241). İçki yasağının ikinci aşaması olarak da kabul edilen bu âyetin inişinden sonra namaz için kâmet getirildiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir münâdisi "Dikkatli olun! Sarhoş olan, namaza yaklaşmasın." diyerek uyarıda bulunurdu. (Ebû Dâvûd "Eşribe" 1; Nesai, "Eşribe" 1; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 271.) Son olarak el-Mâide 5/90 ile de içki yasağı kesinleşmiştir.

¹⁶ Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiü's-senâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., I, 24.

çekleşirken,¹⁷ *hükmî hades* hakîkî hadesten farklı olarak bazı durumların abdesti bozucu kabul edilmesi varsayımına dayanan¹⁸ kadına dokunma,¹⁹ cinsel organa dokunma,²⁰ aklî dengenin bozulması²¹ ve uyumak²² gibi durumlardır.

Hükmî hades olarak değerlendirilen kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı konusunda İslâm hukukçularının farklı değerlendirmeleri söz konusudur. Bu durumun başlıca sebebi ise, âyetteki kırâat farklılığıdır.

3. Nisâ 4/43 Âyetinde Yer Alan Kırâat Farklılıkları

... وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا

212 "… Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden
OMÜİFD biriniz ayakyolundan gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."²³

Âyette ihtilâfa konu olan lafız hakkında kırâat imamlarının okuyuşları şu şekildedir:

¹⁷ Ön ya da arka boşaltım organlarından çıkan maddeler, idrar, mezi, vedi, meni, hâdî, dışkı ve yellenmedir. Ayrıca bu organlardan çıkan maddeler dışında kanama ve salgıların abdesti bozup bozmayacağı konusunda farklı görüşler de mevcuttur. Bk: Kâsânî, *Bedâiü's-senâî'*, I, 24-25; Merğînânî, Ebû Bekir b. Abdülcelil, *el-Hidâye*, Kahraman, İstanbul, 1986, I, 14-15; Abdurrahman b. Muhammed b. İyaz Cezîrî, *Kitâbü'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'*, Dârü'r-Reyyân li't-Türâs, Kâhire, 1987, I, 79-80.

¹⁸ Vecdi Akyüz, *Mukâyeseli İbadetler İlmihali*, Yeni Şafak, İstanbul, 1995, I, 253.

¹⁹ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dârü'ş-Şüab, Beyrut, 1968, I, 15; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 220; Kâsânî, *Bedâiü's-senâî'*, I, 29-30; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I, 37-38; Cezîrî, *Kitâbü'l-fıkh*, I, 81-84; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dârü'l-Fıkr, Dımaşk, 1989, I, 274.

²⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 19; Kâsânî, *Bedâiü's-senâî'*, I, 30; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 39.

²¹ Kâsânî, *Bedâiü's-senâî'*, I, 30; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 220; Cezîrî, *Kitâbü'l-Fıkh*, I, 80.

²² İbnü'l-Hümâm, *Şerhu fethi'l-kadir*, I, 48-49; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 15; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, I, 271-273.

²³ en-Nisâ 4/43.

Altı çizili لَامَسْتُمْ fiilini, kırâat imamlarından Hamza (ö.156/772), Kisâî (ö.189/805) ve Halefû'l-Âşîr (ö.229/844) sülâsî olarak (elifsiz) لَامَسْتُمْ şeklinde; Nâfi' (ö.169/785), İbn Kesîr (ö.120/737), Ebû Amr (ö.154/771), İbn Âmir (ö.118/736), Âsım (ö.128/745), Ebû Ca'fer (ö.130/748) ve Ya'kûb (ö.205/821) ise rubâî kalıpla müfâ'ale bâbından olmak üzere metindeki gibi لَامَسْتُمْ şeklinde okumuşlardır.²⁴

4. Nisâ 4/43 Âyetinde Yer Alan Kırâat Farklılıklarının Ahkâma Etkisi

Abdesti veya zaman zaman abdestin ve guslün yerine geçen teyemmümü²⁵ gerekli kılan haller arasında zikredilen لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ “kadınlara dokunduğunuzda” ifadesindeki üst derinin dışıyla algılamak, dokunmak²⁶ gibi anlamlara gelen لَمَسَ fiilinin yapısı ve yorumlanmasına bağlı olarak, farklı bazı tercihlerde bulunulmuştur. Hem “elle dokunma” hem de “cinsel ilişki” anlamlarına delâlet etme ihtimali bulunan bu lafız, manası açık olmaması bakımından müteşâbih sayılmaktadır. Bu yüzden kelimenin anlamlandırılmasında üç farklı görüşleri sürülmüştür.

A) لَامَسْتُمْ Kırâati Dikkate Alınarak Salt Dokunma Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Değişikliğe konu olan لَمَسَ elle dokunmak²⁷ lafzını لَامَسْتُمْ şeklinde okuyanlara göre fiil, *vücudun bir kısmı bir kısmına dokunmak; elin vücuda dokunması*

²⁴ Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *el-Keşf an vücûhi'l-kırâati's-seb' ve ilelihâ ve hiccihâ* (tahk.: Muhyiddîn Ramazan), Dımaşk, 1974, I, 391; Ebû Amr Dâni, Osman b. Saîd, *Et-Teyşîr fi'l-kırâati's-seb'* (tahk.: Otto Pretzl), İstanbul, 1930, s. 96; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, 250; İbn Zencele, *Hüccetü'l-Kırâât*, s. 204-205; Dimyâtî, *İthâf*, I, 513; Muhaysin, *el-Mühezzeb*, I, 160.

²⁵ *Teyemmüm*: Temiz toprağı suya bedel olarak temizlik maksadıyla özel şartlarla, özel organlarda (yüz ve ellerde) kullanmak demektir. Akyüz, *Mukâyeseli İbadetler İlmihali*, I, 304. Abdesti bozan şeyler aynı zamanda teyemmümü de bozmaktadır. Detaylı bilgi için bk: Akyüz, *Mukâyeseli İbadetler İlmihali*, I, 328.

²⁶ Râgıb İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *Mu'cemu Müfredâti elfâzi'l-Kur'ân* (tahk.: Nedim Mar'aşlı), Dârü'l-Fıkr, Beyrut, ts., s. 475.

²⁷ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisâniü'l-Arab*, (tahk.: Abdullah Ali Kebîr-M. Ahmed Haseballah-H. Muhammed eş-Şâzelî), Kahire, ts., V, 4072.

anlamında olup yapısı gereği tek kişide cereyan etmektedir ve erkeğin tek başına dokunması demektir.²⁸ Söz konusu fiil kadına izâfe edildiğinde ise kinâye²⁹ yoluyla yalnızca cimâ' anlamına gelmektedir.³⁰ Nitekim Araplar zinâ etmeyi iş edinen kadın için *“O, kendine dokunanın elini geri çevirmez”* deyimini kullanmaktadırlar.³¹

kırâatine göre mana *“yahut el ile kadına dokunursanız...”* şeklin-
dedir. İbn Mes'ûd (ö.32/652), İbn Ömer (ö.73/692), Şa'bî (ö.103/712), Zührî
(ö.124/742), Rebîa (ö.136/753) ve İmam Şâfiî (ö.204/820) bu görüştedirler.
Onlara göre dokunmaktan maksat, erkeğin, kadının vücuduna eli veya
herhangi bir azası ile dokunmasıdır.³² Cinsi münasebette bulunmak de-
ğildir. Dolayısıyla kadının vücudundan herhangi bir yere eliyle dokunan
veya onu öpen erkeğin abdesti bozulur, su yoksa teyemmüm etmesi ge-
reker.³³

214

OMÜİFD

Şâfiîler, bu kırâati esas olarak dokunmanın abdesti bozacağını ileri sürerken, söz konusu lafzın hakîkî manasının *el ile dokunmak* olduğunu, mecâzen cinsel ilişki olabileceğini belirtmişlerdir. Kelamda da aslanan hakîkî manaya hamletmektir.³⁴ Râzî'ye göre *“lemese”* kırâati, müfâ'ale

²⁸ Mekki, *el-Keşf*, I, 391; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 223; İbn Zencele, *Hüccetü'l-Kırâât*, s. 205.

²⁹ Sözlükte *bir şeyi bir şeyle örtmek* anlamına gelen *kinâye* kelimesi edebî sanat olarak *örtülü anlatım* demektir. Beyan âlimlerine göre bu kavram, söz içinde geçen asıl anlamın yanında bir başka lazımlı mananın anlatıldığı kelime veya terkiptir. Bu sanat ile anlatılmak istenen şey daha etkili, çarpıcı ve vurgulu bir biçimde ifade edilebilir. Detaylı bilgi için bk: İsmail Durmuş, *“Kinâye”*, *DİA*, Ankara: TDV, 2002, XXVI; Mustafa Öztürk, *“Kur'ân Dilinde Örtük Anlatım: Kinâye ve Ta'riz”*, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.3, 2003/2, ss. 213-234.

³⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, IV, 5.

³¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 4072.

³² Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 115; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224; Ayrıca bk: Osman Şahin, *Kur'ân-ı Kerim'deki Müşkil İfadeler ve Çözüm Yolları*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), OMÜSBE, Samsun, 1996, s. 57.

³³ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Mümîn*, III, 94.

³⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 116; Kiyâ el-Herrâsî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr., Abbas Ahmed el-Bâz), Beyrut, 1983, II, 464; Muhammed Ali Sâbûnî, *Revâ'i 'ü'l-Beyân fi tefsîri âyâti'l-ahkâm*, Dersaadet, İstanbul, ts., I, 458; Dağ, *Kırâat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, s. 205.

kalıbından “*lâmese*” şeklinde dahi okunsa, kelimenin cinsel ilişkiye yorumlanması yine mecâzendir.³⁵ Ayrıca bir lafzın hakîkî ya da mecâzî manalarından hangisinin kastedildiğine dair bir karine yoksa lafzın hakîkî manası dikkate alınır.³⁶ Râzî lafzın hakîkî manasına hamledilmesine bir sebebin de söz konusu iki mütevâtir kırâatten anlaşılın iki mana arasında muhtemel çelişkiye meydan vermemek olduğunu ifade etmektedir.³⁷

Şâfiîler, İbn Ömer’den gelen “*Kişinin karısını öpmesi ve eliyle ona dokunması mülâmese sayılır ve bundan dolayı abdest alması gerekir.*”³⁸ rivâyetini bu konuda delil göstermektedirler.³⁹ Bu rivâyetle birlikte İbn Ömer’in karısını öptükten sonra abdest alması ve “*öpmek mülâmesedendir*” demesi,⁴⁰ lafızdan hakîkî manayı anladıklarını göstermektedir. Ayrıca İbn Mes’ud’un “*Erkeğin karısını öpmesi abdesti bozar*”⁴¹ ve “*Lems, cinsel ilişki dışındaki şeylerdir. Bunlardan biri de öpmedir ki bundan dolayı abdest almak gerekir*”⁴² ifadeleri de bu durumu desteklemektedir. Bu durumda Şâfiîlere göre erkeğin ya da kadının elleri veya diğer organlarının birbirlerine dokunması abdesti bozmaktadır.⁴³

Şâfiîler *lems* fiilinin hakikat anlamında olduğunu delillendirmek için *gâit* kavramı üzerinden mantikî bir çıkarımda bulunmuşlardır. Şöyle ki tuvalete çıkma anlamında yaygın bir kullanım olan *gâit* kelimesi abdestin sebebidir ve tiksiniilen fazlalıktan kinâyeye kılınmıştır. *Cimâ’* da aynı şekilde açıkça söylenilmesi müstehcen karşılanabileceğinden aslî lafızdan kinâyeye

³⁵ Râzî, *Mefâtilu'l-ğayb*, X, 116.

³⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 34; Sâbûnî, *Revâ'i'ü'l-Beyân*, I, 459; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen, İstanbul, 1967, I, 83.

³⁷ Râzî, *Mefâtilu'l-ğayb*, X, 116.

³⁸ Mâlik, “*Tahâret*” 64. Ayrıca bk: Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, II, 276; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 457; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 71; Emine Esin Göç, “*Lemsü'n-nisâ'nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar*” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, ss. 73-90.

³⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15; Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 464.

⁴⁰ Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 457.

⁴¹ Mâlik, “*Tahâret*” 65; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 22; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, II, 276.

⁴² Şâfiî, *el-Ümm*, I, 15; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 69; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 457.

⁴³ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94.

kılınan ve guslün sebebi olan meşhur bir söyleyiştir. Allah (c.c.) burada aslî lafızla cünüplüğün sebebini değil, cünüplükten kinâye olduğu çok fazla bilinmeyen *mülâmese* tabirini zikretmiştir. Eğer Cenâb-ı Hakk'ın muradı kinâye olsaydı, *lems* kelimesinin yerine örfe daha yaygın ve bu manada kullanılan *cimâ'* lafzını kullanacağını ifade etmişlerdir.⁴⁴

İmam Şâfî, görüşünü abdest âyeti olarak bilinen Mâide sûresinin 6. âyetinde de yer alan konumuzla ilgili benzer ifadeyi de dikkate alarak desteklemektedir. Şöyle ki, bu âyette önce abdestin şartlarından bahsedilmiş ve “Eğer cünüp olduyunuz gusledin.” denilmiştir. Ona göre ardından gelen abdesti bozan *ayakyolundan (tuvaletten) gelme* eylemiyle birlikte zikredilen kadınlara dokunma da abdest gerektiren bir durum olmalıdır. Bu da *cimâ'* dışında bir dokunmadır ve aynı hükme tâbidir. Zira “Eğer cünüp olduyunuz gusledin.” ifadesinden sonra guslü değil, abdesti gerektiren bir durumdan bahsedilmiştir. Hal böyle olunca ikinci kez gusül almayı gerektirecek bir durum söz konusu değildir⁴⁵ ve dokunma neticesinde abdest almak gerekecektir.

Mücerred dokunmanın abdesti bozduğuna dair bir başka delil ise, (yabancı bir) kadına dokunan ancak *cimâ'* etmeyen bir kişinin Hz. Pey-

⁴⁴ Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 465; Necdet Çağır, *Din Dili ve Mecaz*, İz, İstanbul, 2008, s. 149. Âyette küçük hadese (abdestsizlik) karşılık gelen *أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ* “sizden biriniz ayakyolundan (tuvaletten) gelirse...” ifadesinde *الغائط* (ayakyolu) tabiri yer almaktadır. Bu kelime lügatte, *örtün ve gizleyen çukur* anlamına gelmektedir. Kişi tuvalet ihtiyacını gidermek amacıyla, kendini insanlardan gizleyen bir çukura veya siper olacak bir şeyin arkasına gittiği için tuvalet/helaya bu isim verilmiştir. Tuvaletten çıkmaktan kinâye olan bu kavram söz konusu mekânda yapılan abdest bozma eyleminin açıkça ifadesi, hoş olmayacak bir sahne oluşturacağından dolayı, eylem yerine mekân zikredilerek dolaylı ve nazik bir anlatım kullanılmıştır. Bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 3316-3317. Ayrıca bk: İbn Atıyye, Abdülhak b. Gâlib, *Muharraru'l-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 58; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 220; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 274; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 62; Elmahlî Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraevyn, İstanbul, 1993, II, 564; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 84; Ateş, *Yüce Kur'an'm Çağdaş Tefsiri*, II, 291.

⁴⁵ Şâfî, Muhammed b. İdris, *Ahkâmü'l-Kur'an* (tahk.: Abdülganî Abdülhâlık), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1980, I, 46. Ayrıca bk: Ünal, *Kur'an'm Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, s. 280.

gamber'e (s.a.s.) gelerek durum hakkında hükmü sormasına karşılık şu cevabı almasıdır: *"Güzelce abdest al ve namaz kıl"*⁴⁶ Ayrıca İmâm Şâfiî dokunmanın ten teması anlamında olduğuna dair Arap şiirinden verdiği şu örnekle görüşünü desteklemeye çalışmaktadır:

"...فَأَلْمَسْتُ كَتْفِي كَتْفَهُ أَطْلُبُ الْعَيْ..." *"Zenginlik ümidiyle elimi eline dokundurdum..."*⁴⁷

Bu noktada, dokunmanın bütün kadınları içerip içermemesi hususunda Şafiîler arasında açığa çıkan ihtilafa da işaret etmekte fayda vardır. İbn Atıyye'ye (ö.541/1146) göre, İmam Şâfiî, âyette yer alan *الْبَسَاءِ* lafzının manasını, bütün kadınları da içine alacak şekilde genelleyerek kişinin annesine ve kızına eliyle dokunması halinde bile abdestinin bozulacağına hükmetmiştir.⁴⁸ Onun zayıf olan bu görüşünün yanında, daha yaygın olan icthadına göre, yabancı bir kadının herhangi bir yerine dokunmak mutlak manada abdesti bozmaktadır. Ancak anne, kız kardeş, hala, teyze gibi nikâhı ebedî olarak haram olan kimselere dokunmak abdesti bozmamaktadır.⁴⁹ Görüldüğü üzere, Şâfiîler abdesti bozan dokunma konusundaki sınırlarını oldukça geniş tutmuşlardır.⁵⁰ Sonuç olarak onlar, erkeğin nâmahremi olan bir kadınla, herhangi bir bedenî temasının söz konusu olması halinde, abdestinin bozulduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla diğer mezheplerin ölçü kabul ettikleri şehvet unsurunu dik-kate almamaktadırlar.

⁴⁶ Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-Râye li ehâdîsi'l-Hidâye*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts., I, 70; Şahin, *Müşkil*, s. 61.

⁴⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 16; *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 46.

⁴⁸ İbn Atıyye, *Muharraru'l-Vecîz*, II, 59; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 228.

⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 228.

⁵⁰ Detaylı bilgi için bk: Göç, *"Lemsü'n-nisâ"nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar*, s. 79.

cimâ' ile ilgili mezkûr lafızları açıkça söylemek müstehcen olacağı için daha nazik ve nezih bir yol olan kinâyeli söyleyiş tercih edilmiştir.⁵⁸

Cessâs'a (ö.370/980) göre, dil mantığı gereği, lafzın cimâyı karşılayan tek bir anlamı olduğu için âyetin manası kesin ve açıktır. Bu bakımdan "lâmese" ifadesi, muhkem sayılmaktadır. Dolayısıyla bu kırâatte, cinsel ilişkide bulunma anlamı kesindir. Buna göre âyetin manası "...yahut kadınlarmızla cinsel ilişkiye girip de su bulamadıysanız..." şeklindedir. Nitekim Hz. Ali (ö.40/661), İbn Abbâs (ö.68/687), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö.42/662-63), Übeyy b. Ka'b (ö.33/654), Evza'î (ö.157/774), İmam Züfer (ö.158/774) ve Ebû Hanife bu görüştedir. Hanefî mezhebi bu kırâati delil göstererek erkeğin ya da kadının sırf birbirlerine dokunmalarının abdesti bozmaya-cağını ileri sürmektedirler.⁵⁹

Taberî (ö.310/922), konumuzla alakalı Said b. Cübeyr'den (ö.94/713) rivâyet edilen şu olayı nakletmektedir: Said b. Cübeyr, Atâ b. Ebî Rebah ve Ubeyd b. Umeyr bu âyette yer alan *mülâmese'*den neyin kastedildiği hususunda farklı iki görüşü tartışmışlar, Said ve Atâ, buradaki dokunmadan kastın, kadınlara cinsi münasebete varmayacak derecede temas olduğunu; Ubeyd ise cinsi münasebette bulunmak olduğunu söylemiştir. Konu tartışılırken İbn Abbas gelmiş ve tartışma konusunu ona sormuşlar, o da şu cevabı vermiştir: "Arap olmayan iki kişi hata etmiş, Arap olan ise isabet etmiştir. Buradaki dokunmaktan maksat, cinsi münasebette bulunmaktır. Allah (c.c.) kinâyeye yapmıştır."⁶⁰ Yine başka bir rivâyette İbn

⁵⁸ Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 464; Sâbûnî, *Revâ'i 'ü'l-Beyân*, I, 458; Öztürk, "Kur'an Dilinde Örtük Anlatım: Kinâyeye ve Ta'riz", ss. 213-234. Kur'an-ı Kerim'de sıkça örneğini gördüğümüz bu tür kullanımların hakikat anlamını kullanmaktan daha belîğ ve daha güzel olduğu ifade edilmiştir. Bk: Öztürk, *Kur'an Dilinde Örtük Anlatım: Kinâyeye ve Ta'riz*, ss. 213-234.

⁵⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 3.

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 64-65; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 458.

Abbâs *lems*, *mess* ve *mübâşere*'nin cinsel ilişki olduğunu, Allah'ın (c.c.) dilediğini, dilediği şey için kinâyeye kıldığını ifade etmektedir.⁶¹

İbn Abbâs'a göre *lems*, *mess* ve *mübâşere* kavramları Kur'ân'da "cinsel ilişki" anlamında kullanılmıştır. Nitekim aşağıdaki âyetlerde bu durum açıkça görülecektir:

... لَاجْتِنَاحِ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ...
"Nikahtan sonra henüz onlara **dokunma-**
dan kadınları boşarsanız..."⁶²

... وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ...
"Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğimiz ka-
dınlara, **dokunmadan** onları boşarsanız..."⁶³

... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ...
"Ey iman edenler! Mümin
kadınları nikâhlayıp da, henüz onlara **dokunmadan** onları boşarsanız..."⁶⁴

... وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا...
"Kadımlarından zihâr
ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin, eşlerine **dokunmadan**
önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir..."⁶⁵

... فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا...
"Kim azâd edecek köle bulamazsa, eşiy-
le **cinsel münasebetten** önce iki ay ardarda oruç tutsun..."⁶⁶

... فَالآنَ يَا أَيُّهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ...
"Artık (Ramazan gecelerinde) onlara **yaklaşın**
ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin..."⁶⁷

Hız. İsa'nın mucize doğumundan bahsedilirken, annesi Hız. Meryem için kullanılan cinsel ilişki anlamındaki *dokunma* fiilinin kullanılması⁶⁸

⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 65; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 68; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 276; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, IV, 458; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 84.

⁶² el-Bakara 2/236.

⁶³ el-Bakara 2/237.

⁶⁴ el-Ahzâb 33/49.

⁶⁵ el-Mücâdele 58/3.

⁶⁶ el-Mücâdele 58/4.

⁶⁷ el-Bakara 2/187.

Ele aldığımız âyette ve abdest âyetinde⁶⁹ yer alan sözdizimindeki sıralamaya dayanarak bu görüşü destekleyecek bir başka delil de şöyledir: Hadesin (hükmen abdestsizlik halinin) *büyük* ve *küçük* olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Mülâmesenin, *tuvaletten gelme'*ye yakınlığından dolayı, küçük hadesten ziyade büyük hadese delalet ettiğine hükmetmek daha uygun görünmektedir. Zira mülâmeseden maksat elle dokunma olsaydı, cünüp olan kimsenin gusledecek suyu bulamaması halinde ne yapacağını bu âyetten öğrenemezdik. Burada guslü gerektiren hades halinin, suyun yokluğu durumundaki hükmü açıklanmaktadır. Kadınlara dokunma kısmını guslü gerektiren cünüplük haline hamlederek değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu sebeple âyetin, abdest ve gusül olmak üzere iki faydaya hamledilmesi, tek faydaya hasredilmesinden evladır.⁷⁰

222
OMÜİFD

Ayrıca âyette *ayakyolundan gelmişseniz* (abdestinizi bozmuşsanız) cümlesiyle abdestin sebebi olan küçük hadesten bahsedildikten hemen sonra *لَا تَمَسُّنَّ الْمَيْمَنَةَ* "kadınlara dokunursanız..." ifadesiyle konuya devam edilmiştir. Buradaki dokunmanın el ile dokunmaya hamledilmesi aynı şeyin tekrarlanması anlamına da gelecektir.⁷¹ Söz konusu dokunma ifadesi küçük hades manasına alınırsa, âyette geçen *بِوَالِحِيَّ* büyük hades (cünüplük hali) durumunda temizlenmenin sebebi zikredilmemiş olacağından ikinci ifadeyi, büyük hadese yani cünüplük haline/cinsel ilişkiye hamletmek gerekmektedir.⁷²

Ebû Hanife'ye göre buradaki *mülâmese* (dokunma) cimâ' anlamında olup, el ile dokunmadan bahsedilmemiştir ve el ile dokunmak akıntı olmadıkça abdesti bozmaz. Hatta Ebû Hanife kişinin şehvî arzularla eşini

⁶⁹ el-Mâide 5/6.

⁷⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, IV, 7; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94; Şahin, *Müşkil*, s. 58, 64; Çağır, *Din Dili ve Mecaz*, s. 148.

⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 67.

⁷² Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 116; Şahin, *Müşkil*, s. 64.

öpmesi durumunda dahi, akıntı gelmedikçe abdestinin bozulmayacağını ifade etmiştir.⁷³

Hanefîler bu görüşlerini, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bazı hanımlarını öptüğü halde abdest almaksızın namaza geçtiğine dair rivâyetlerle desteklemeye çalışmaktadırlar.⁷⁴ Bu konuda en önemli rivâyet Hz. Âişe'den (ö.58/678) gelmektedir. Bu rivâyette Hz. Âişe: "Allah Rasûlü (s.a.s.) hanımlarından birisini öptü de sonra abdest almadan namaza çıktı" demiş, orada bulunan yeğeni Urve b. Zübeyr: "o kadın senden başka kimdir ki?" deyince Hz. Âişe gülmüştür.⁷⁵ Hz. Âişe'nin bu tebessümü, yeğeni Urve'nin sorusuna cevap sadedinde bir ikrar ve tasdik anlamında değerlendirilebilir.

Hanefîlerin bu rivâyeti delil getirmelerindeki incelik şu anlama da gelebilir: Öpme gibi cinsel ilişkiye sebebiyet verebilecek güçteki bir eylem abdesti bozmuyorsa, öpmenin çok altında kalan dokunmak da doğal olarak abdesti bozmayacaktır. Bu durumda âyete göre teyemmüm etmeyi gerektirecek tek seçeneğin, *فيلين* fiilinin karşılığı olan cinsel ilişki olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁶

Yine Hz. Âişe'den gelen şu rivâyetler de bu kanaati desteklemektedir. "Ayaklarım kiblesinde olduğu halde, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) önünde uyurdum. Secde etmek istediğinde elleriyle ayaklarıma dokunurdu. Ben de ayaklarımı toplardım (kendime doğru çekerdim). Secdeden kalkınca ayaklarımı yine yayardım.

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 68; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224; Sâbûnî, *Revâ'i'ü'l-Beyân*, I, 458; Göç, "Lemsü'n-nisâ'nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar", s. 76.

⁷⁴ Zeyla'î, *Nasbü'r-Râye*, I, 75; Sâbûnî, *Revâ'i'ü'l-Beyân*, I, 457; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94; Ayrıca bk: Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 73-74; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 277-278.

⁷⁵ İbn Mâce, "Tahâret", 69; Tirmizî, "Tahâret", 63; Ebû Dâvûd "Tahâret" 69; İbn Mâce, "Tahâret", 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 210; Nesai, "Tahâret" 121; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 277. Söz konusu rivâyet konusunda ayrıca bk: Göç, "Lemsü'n-nisâ'nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar", s. 83-84. Hadislerin detaylı değerlendirmeleri için bk: Hüseyin Kahraman, "Hadislere Göre Karşı Cins Dokunmanın Abdeste Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 19, 2010/1, ss. 69-109.

⁷⁶ Çağır, *Din Dili ve Mecaz*, s. 145.

O zaman evlerde ışıklar yoktu.”⁷⁷ “Rasûlüllah (s.a.s.) geceleri teheccüt namazı kılar, ben de onun önünde bir cenaze gibi uzanır uyurdum. Vitr kılaacağı zaman Rasûlüllah (s.a.s.) uyandırmak için beni ayağıyla dürterdi.”⁷⁸

Öte yandan Hz. Âişe'nin yanında “namazı bozan şeyler köpek, eşek ve kadındır” denilmesi üzerine Hz. Âişe “Bizi eşek ve köpekle bir tutmanız ne kadar da kötü! Hz. Peygamber (s.a.s.) namaz kılariken kible tarafına uzanırdım. Secdeye gitmek istediğinde ayaklarıma dokunurdu. Ben de ayaklarımı toplardım.” demiştir.⁷⁹ Onun bu ifadesi de konu hakkında bizlere bir fikir vermektedir.

Konu ile ilgili değerlendirme yapan Taberî, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden bazılarını öptükten sonra abdest almadan namaz kıldığına dair sahih haberlerin varlığını öne sürerek görüşünü şöyle ifade etmiştir: “Allah'ın (c.c.) 'kadınlara dokunursanız...' sözü üzerine ifade edilen iki görüşten en doğrusu, dokunmanın cinsi münasebette bulunmak olduğunu söyleyen görüştür. Cinsî münasebetin dışındaki diğer dokunmalar değildir. Zira bu hususta Allah Rasûlünün, hanımlarından bazılarını öptükten sonra abdest almadan namaz kıldığına dair sahih haberler söz konusudur.”⁸⁰

Tüm bu rivâyetlerden anlaşıldığı üzere “kadınlara dokunma” ifadesinden maksat, ten temasından başka bir şeydir. Öyle olsaydı Hz. Peygamber'in eşlerine dokunduktan sonra namaza ara verip abdest alması gerekirdi. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in ayağına çıplak elle dokunması üzerine Rasûlüllah'ın abdest almaya gerek duymaması da çıplak elle dahi dokunmanın abdesti bozmadığını göstermektedir.

⁷⁷ Buhârî “Salât” 22, 104; Müslim “Salât” 272; Nesai, “Tahâret” 120; Mâlik, “Gece Namazı” 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 225, 255; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 226; Zeyla'î, *Nasbü'r-Râye*, I, 75.

⁷⁸ Nesai, “Tahâret” 120; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 260; Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 42. Hadislerin detaylı değerlendirmeleri için bk: Kahraman, “Hadislere Göre Karşı Cins Dokunmanın Abdeste Etkisi”, ss. 69-109.

⁷⁹ Buhârî “Salât” 108; Ebû Dâvud “Salât” 112; Nesai, “Tahâret” 120; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 54, 55.

⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 73; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 277.

Hanefîlere göre erkeğin kadına, kadının erkeğe dokunması, temasın sonucu itibariyle hades sayılmaktadır. Çoğu zaman eşlerin birbirine dokunması kaçınılmaz olacaktır. Bundan dolayı mücerred dokunmanın hades kabul edilmemesi, insanlara zorluk ve meşakkat vermemesi sebebiyle ihtiyata uygun olan bir çözüm olarak görünmektedir.⁸¹

Hanbelîler de كِرَاءَاتِهَا kırıâtini tercih etmişler ve kadına şehvet olmaksızın dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşünü savunmuşlardır.⁸² Onlara göre Hz. Peygamber'in kadına dokunulması halinde, dokunanın abdest almasını emrettiği rivâyeti sağlam delillere dayanmamaktadır. Dolayısıyla لَمَسْتُمُ ifadesinden kasıt cinsel ilişkidir.⁸³ Kadına el ile dokunmanın ya da onu öpmenin abdesti bozacağını söyleyen İbn Mes'ûd'un, karısını öptükten sonra abdest almadan namaz kıldığı da rivâyet edilmektedir. Böyle olunca bu iki rivâyete göre İbn Mes'ûd'un, kadın vücuduna dokunduktan sonra abdestin bozulacağı hakkındaki sözü, kadına dokunduktan sonra abdest almanın müstehap olduğunu göstermektedir. Nitekim başta İbn Abbâs olmak üzere birçok sahâbî de kadına dokunduktan sonra abdest almayı müstehap olarak anlamışlardır.⁸⁴ Ancak Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) bu konuda farklı görüşleri de mevcuttur. Onun bir görüşüne göre, hangi halde olursa olsun kadına dokunmak abdesti bozmazken; diğer görüşüne göre kadına şehvetle dokunmak abdesti bozmaktadır.⁸⁵

⁸¹ Kâsânî, *Bedâiü's-senâî'*, I, 30; Göç, "Lemsü'n-nisâ"nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar", s. 85.

⁸² Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94; Şahin, *Müşkil*, s. 57.

⁸³ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm, *Mecmû'ü Fetâvâ*, Mektebetü'l-Meârif, Ribat, 1981, XX, 525-526; Dağ, *Kırâat Farklıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, s. 204.

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XX, 525-526; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 291; Dağ, *Kırâat Farklıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, s. 204.

⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 188; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94.

C) Her İki Kırâatin Birlikte Mütaala Edilmesi Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Her iki kırâati de birleştiren⁸⁶ Mâlikîler dokunmanın şekli konusunda diğerlerinden farklı görüşe sahiptirler. Onlar söz konusu lafzı *لَمَسْتُمْ* kırâatinin içerdiği manalara da gelebilecek şekilde yorumlamışlardır. Mâlikîlerin, dokunmanın abdeste etkisi konusundaki ölçü, şehvet faktörüdür. Buna göre şehvet duygusu içeren dokunma abdesti bozarken şehvetsiz dokunuş bozmamaktadır.⁸⁷ Kurtubî'nin (ö.671/1272), Kadı Ebu'l-Velîd el-Bâcî'den (ö.474/1081) naklettiğine göre İmam Mâlik (ö.179/795) ve arkadaşları şunları söylemektedirler: "Abdest almak, şehvetin husule gelmesiyle değil, kişinin lezzet kastiyla dokunması sebebiyle icab eder. Hal böyle olunca lezzet almak maksadını güden kişinin eşine dokunması, abdest almasını gerektirir. Bu niyetle eşine dokunan kişinin lezzet alıp almaması sonucu değiştirmez."⁸⁸ Anlaşıldığı üzere, esas itibariyle abdesti bozan faktör dokunma fiilinin kendisi değil, kişiyi dokunmaya sevk eden amildir.

Ayrıca İmam Mâlik'e göre bir erkeğin kız evladına ve annesine dokunması abdesti bozmamaktadır. Zira böyle bir dokunma şehvetten uzak bir dokunuştur.⁸⁹ Bu da onların lafızdan şehvet ile dokunmayı anladıklarını göstermektedir.

Mâlikîlerin şehvetsiz dokunuşun abdesti bozmadığına dair görüşlerini Hz. Âişe'nin şu ifadeleri desteklemektedir: "Rasûlüllah'ın (s.a.s.) namaz kılarken kible tarafına uzanırdım. Secde etmek istediğinde elleriyle ayaklarıma dokunurdu. Ben de ayaklarımı toplardım (kendime doğru

⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 225.

⁸⁷ Mâlik b. Enes, *Müdevenetü'l-Kübrâ*, Mısır, ts., I, 13; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 67; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 38; İbn Atıyye, *Muharraru'l-Vecîz*, II, 59; Sâbüni, *Revâ'i ü'l-Beyân*, I, 458; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, III, 94; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 292.

⁸⁸ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 224. Ayrıca bk: Göç, "Lemsü'n-nisâ"nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar, ss. 73-90.

⁸⁹ İbn Atıyye, *Muharraru'l-Vecîz*, II, 59.

çekerdim).⁹⁰ Bir gece Rasûlüllah'ı (s.a.s.) yatakta bulamadım. (Elimi gezdirerek) onu aramaya başladım. Elim, ayaklarının altına çarptı. Allah Rasûlü secdede idi ve şöyle diyordu: Allahım! Gazabından rızana, cezanadan affına sığınyorum. Senden yine sana sığınyorum. Seni gereği gibi övmeye gücüm yetmez. Sen kendini nasıl övüyorsan öylesin' diyordu."⁹¹

Hız. Âişe'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kıblesi yönünde uyurken Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) -secde yerinin darlığı sebebiyle- secde esnasında eliyle onu dürtmesi ve namaza devam etmesi rivâyetleri, dokunma fiilinin arka planını dikkate almanın önemini göstermektedir. Söz konusu dokunmanın şehvetsiz bir temas olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca rivâyette dürtmenin غَمَزَ (ğamz) kelimesi ile ifade edilmesi, bu dokunmanın gerçek anlamda cilde temas şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir. Zira bu fiil genellikle arada bir hâil olmaksızın/çıplak ve el ile meydana gelen eylem için kullanılmaktadır. Uyuyan kimsenin ayağının çıplak olacağı varsayımından hareketle hadisteki fiilin bu şekilde kullanımı olayın gerçekleşme şekline uygun düşmektedir.⁹²

Diğer taraftan İbn Abdilberr (ö.463/1071) yukarıda da yer alan hadislerden ve Hz. Peygamber'in bir sefer dönüşünde Hz Fâtımâ'yı öptüğüne dair haberden hareketle bir erkeğin kadına dokunup öpmesinin her zaman şehvetten kaynaklanmadığını söylemektedir. Onun İshak b. Râhûye'den (ö.238/853) aktardığına göre, bir erkek eşini şehvet hissi olmaksızın sırf sevgi, saygı ve iyilik tezahürü olarak da öpebilir.⁹³

⁹⁰ Buhârî "Salât" 108; Ebû Dâvûd, "Salât" 112; Nesai, "Tahâret" 120; Mâlik, "Gece Namazı" 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 54, 55.

⁹¹ Müslim, "Salât" 222; Ebû Dâvûd, "Salât" 152; Nesai, "Tahâret" 120; Tirmizî, "De'avât", 76; İbn Mâce, "Duâ" 3; Mâlik, *Muvatta'*, "Kur'ân" 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 58, 201.

⁹² Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 226.

⁹³ İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî, *et-Temhîd lima fi'l-Muvatta mine'l-Meanî ve'l-Esânîd* (tahk.: Mustafa el-Alevi), Vüzeratü Umûmi'l-Evkâf, Mağrib, XI, 179. Hadislerin detaylı değerlendirmeleri için bk: Kahraman, "Hadislerle Göre Karşı Cinsle Dokunmanın Abdeste Etkisi", ss. 69-109.

Zâhirî mezhebi ise ifadenin zâhirinden hareketle, yalnız dokunan kişinin abdestinin bozulacağını; dokunulan kişiye ise bir şey gerekmediğini savunmaktadırlar.⁹⁴ İmam Evzâ'î ise, kadına dokunmanın el ile olması halinde abdesti bozacağını, diğer organlarla dokunmanın bozmayacağını söylemektedir. İmam Evza'î'nin dokunmayı "el ile" kayıtlaması, dokunmanın (*lems*) daha çok el ile olmasından ötürüdür. Bu yüzden o, En'âm sûresinin 7. âyetini⁹⁵ delil olarak dokunmayı el organına mahsus kılmıştır.⁹⁶

5. Sonuç ve Değerlendirme

Müslümanların ibadet hayatında önemli yeri olan abdest, üzerinde pek çok fikhî ihtilaf yaşanan meselelerden biridir. Mezhep âlimleri ortaya çıkan bazı ihtilaflarda kırâat ilminin yardımına başvurmuş, görüşlerini kırâat farklılıkları yardımıyla desteklemişlerdir. Abdest meselesi çerçevesinde zikredilen ihtilaflar, bu durumu gösteren güzel bir örnektir. Âlimler bu kırâat farklılıkları sayesinde konuya farklı bakış açıları getirmişler, yine bu sayede abdesti bozan hallere dair farklı değerlendirmeler yapılmasına imkân sağlamışlardır. Bu mevzuda mezheplerin, kendi görüşlerini destekleyici hadisler ile birlikte değerlendirdikleri ve kendi metodolojilerine uygun bir biçimde ele aldıkları *لَا مَسْئُومَ / لَامَسْئُومَ* lafazının ortaya çıkardığı sonuçları şu şekilde değerlendirebiliriz.

İhtilafın söz konusu olduğu lafız, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) ve sahâbeden nakledilen çeşitli rivâyetlerin yardımıyla cinsel ilişkiye ve ten temasına hamledilmiştir. Lafza yüklenen anlam sebebiyle abdestin bozulup-bozulmamasına dair üç ayrı hüküm ortaya çıkmıştır. Mücerred do-

⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, X, 116; İbn Hazm, Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyye, Mısır, 1967, I, 338-339; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, II, 564; Ayrıca bk: Dağ, *Kırâat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, s. 23; Göç, "Lemsü'n-nisâ"nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar" s. 81.

⁹⁵ *وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَابٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا لَئِن لَّمْ يَكْفُرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ* "Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi." el-En'âm 5/7.

⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 228.

kunmadan/ten temasından dolayı ve fiilin arka planında yatan şehevî duygular sebebiyle dokunma abdesti bozmaktadır. Dokunmanın abdesti bozmaması ise, dokunmadan kastın cinsel ilişki olduğu kabulünden kaynaklanmaktadır.

Şâfiî mezhebine göre erkeğin ya da kadının birbirlerine dokunması, şehevî duygularla olsun ya da olmasın her türlü temas her iki tarafın da abdestini bozmaktadır. Onlar söz konusu kırâatin lafzından hakikî anlamını dikkate almışlar ve bu kanaatlerini sahîh rivâyetlerle desteklemeye çalışmışlardır. Hanefîlerin ise lafzı, *كِرَاءَتِي* kırâatiyle yorumlamalarının arka planında, Arap örfünde ne anlama geldiği meselesi yer almaktadır. Onlara göre İbn Abbâs'ın *mülâmese* kavramına dair Arap örfüne yaptığı referans, Hanefîler için önemli çıkış noktası olmuştur. İbn Abbâs'ın Kur'ân'da yer alan *lems*, *mess* ve *mübâşere* kavramlarının muâdil kelimeler olduğunu söylemesi de meseleyi hakikat-mecâz ayrımının manaya etkisi çerçevesinde ele almalarında etkili olduğu söylenebilir. İki kırâati birleştirdiği anlaşılan Mâlikîler ise söz konusu eylemin arka planını dikkate alarak teması, dokunma maksadı üzerinden şehvet duygusu ile ilişkilendirmek suretiyle değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Toplumsal açıdan (özellikle ailevi ilişkiler dikkate alındığında) aynı ortamı paylaşan eşlerin birbirine dokunması kaçınılmazdır. Bu durumun abdesti bozan bir hal olarak kabul edilmesi, insanları sıkıntıya maruz bırakacağı muhakkaktır. Bu sebeple dokunmanın hades kabul edilmemesi, insanlar için zorluk ve meşakkatî önlemeye matuf bir değerlendirme olacaktır. Nitekim Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'i (s.a.s) çok iyi tanıdığı; söz konusu dokunma ve öpme ile ilgili münasebeti bizzat naklettiği düşünülduğünde, Hanefîlerin bakış açılarının toplumsal gerçekliğe daha uygun olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akyüz, Vecdi, *Mukâyeseli İbadetler İlmihali*, Yeni Şafak, İstanbul, 1995.
 Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmud el-Bağdâdî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985.

- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar, İstanbul, 1989.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen, İstanbul, 1967.
- Canan, İbrahim, *Hadîs Usûlü ve Tarihi*, Akçağ, Ankara, 1998.
- Candan, Abdurrahman, *Fukahâ'nın Kur'an Tasavvuru*, Denge, İstanbul, 2012.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1993.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. İyaz, *Kitâbü'l-fikh ale'l-mezâhibi'l-erba'*, Dârü'r-Reyyânli't-Türâs, Kâhire, 1987.
- Çağlı, Necdet, *Din Dili ve Mecaz*, İz, İstanbul, 2008.
- Çetin, Abdurrahman, *Yedi Harf ve Kı râatler*, Ensar, İstanbul, 2005.
- Dağ, Mehmet, *Kı râat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), AÜSBE, Erzurum, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *Et-Teysîr fi'l-kı râati's-seb'* (tahk.: Otto Pretzl), İstanbul, 1930.
- Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs tertîbü's-süveri hasebe'n-nüzûl*, Dârü'l Garbi'l-İslâmî, Tunus, 2008.
- Dimyâfî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfü Fudalâi'l-beşer bi'l-kı râati'l-erbaate aşer*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1987.
- Duman, Zeki, *Beyânü'l-Hak (Kur'an-ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr, Ankara, 2006.
- Durmuş, İsmail, "Kinâye", *DİA*, TDV, Ankara, 2002, XXVI.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn, İstanbul, 1993.
- Göç, Emine Esin, "Lemsû'n-nisâ'nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fikhî Tartışmalar", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, ss. 73-90.
- El-Hatîp, Abdullatif, *Mu'cemu'l-kı râât*, Dâru Sa'deddin, Dimaşk, 2002.
- Herrâsî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed Kiyâ, *Ahkâmü'l-Kur'an* (nşr.: Abbas Ahmed el-Bâz), Beyrut: 1983.
- İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî, *et-Temhîd lima fi'l-Muvatta mine'l-Meanî ve'l-Esânîd* (tahk.: Mustafa el-Alevi), Vüzeratü Umûmî'l-Evkâf, Mağrib, ts.
- İbn Atıyye, Abdülhak b. Gâlib, *Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyye, Mısır, 1967.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (tahk.: Muhammed İbrahim el-Bennâ-Muhammed Ahmed Aşûr-Abdulazîz Gu-neym) Kahraman, İstanbul, 1985.
- İbn Kudâme, Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdîsî, *el-Muğnî*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1972.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, Kahire, 1952.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, (tahk.: Abdullah Ali Kebîr-M. Ahmed Haseballah-H. Muhammed eş-Şâzelî), Kahire, ts.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- İbn Sa'd, Muhammed Ebû Abdillâh el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1957.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm, *Mecmû'ü Fetâvâ*, Mektebetü'l-Meârif, Ribat, 1981.
- İbn Zencele, Ebû Zür'a Abdurrahman b. Muhammed, *Hüccetü'l-Kırâât* (tahk.: Saîd el-Afgânî), er-Risâle, Beyrut, 1997.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullâh, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (tahk.: Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi'l-ilmî't-tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1984.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1980.
- _____, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-aşr* (tahk.: Ali Muhammed ed-Dabbâ'), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemaluddîn Muhammed b. Abdülvâhid, *Şerhü Fethi'l-Kadir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Kâdî, Abdülfettâh, *el-Büdûru'z-Zâhira fi'l-kırâati'l-aşri'l-mütevâtira*, Dâru'l-Beyrûtî, Dîmaşk, 2007.
- Kahraman, Hüseyin, "Hadislere Göre Karşı Cinse Dokunmanın Abdeste Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 19, 2010/1, ss. 69-109.
- Karaçam, İsmail, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İFAV, İstanbul, 1996.
- _____, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, İFAV, İstanbul, 1995.
- Karaman, Hayrettin, *Fıkıh Usûlü*, Ensar, İstanbul, 2010.
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedâiü's-senâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Koçak, Muhsin-Dalgın, Nihat-Şahin, Osman, *Fıkıh Usûlü*, Ensar, İstanbul, 2013.
- Koçyiğit, Talat, *Hadîs İstılahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1980.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1966.
- Mâlik b. Enes, *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Mısır, ts.
- Merğînânî, Ebû Bekir b. Abdülcelil, *el-Hidâye*, Kahraman, İstanbul, 1986.
- Mekki, Ebû Muhammed b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Keşf an vücûhi'l-kırâati's-seb' ve ilelihâ ve hiccihâ* (tahk.: Muhyiddîn Ramazan), Dîmaşk, 1974.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Mühezzeb fi'l-kırâati'l-aşr ve tevcihîhâ min tarîk-i Tayyibeti'n-Neşr*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1997.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, Dâru't-Tibâatü'l-Âmire, 1913.

- Önder, Muharrem, "Şâz Kırâatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2009, ss. 163-194.
- Öztürk, Mustafa, "Kur'ân Dilinde Örtük Anlatım: Kinâye ve Ta'riz", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.3, 2003/2, ss. 213-234.
- Râgıb İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *Mu'cemu Müfredâti elfâzi'l-Kur'ân* (tahk.: Nedim Mar'aşlı), Dârü'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâ'i'ü'l-Beyân fi tefsîri âyâtî'l-ahkâm*, Dersaadet, İstanbul, ts.
- _____, *et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1981.
- Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî, *Tertîbu'l-Ulûm* (dirâse ve tahk.: Muhammed b. İsmail es-Seyyid Ahmed), Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl Ahmed, *Kitâbü'l-Mebûsât*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-Mensûrfi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, Merkezü Hicrî'l-Buhûs ve'd-dirasâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, Kahire, 2003.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Notlar ekleyerek trc. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV, Ankara, 2006.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (tahk.: Abdülganî Abdülhâlık), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1980.
- _____, *el-Ümm*, Dârü's-Şüab, Beyrut, 1968.
- Şahin, Osman, *Kur'ân-ı Kerim'deki Müşkil İfadeler ve Çözüm Yolları*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), OMÜSBE, Samsun, 1996.
- Şevkânî, Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr fi Münteka'l-ahbâr*, Dârü'l-Hadîs, Kahire, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (tahk.: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Dârü Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.
- Ünal, Mehmet, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, Fecr, Ankara, 2005.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstihlaları Kamusu*, Sıtkı Güllü (Haz.), İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Zencânî, Şihâbüddîn Mahmud b. Ahmed, *Tahrîcü'l-Furû' ale'l-Usûl* (tahk.: Muhammed Edib Sâlih), Matbaatü Câmîatü Dımaşk, Dımaşk, 1962.
- Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-Râye li ehâdisi'l-Hidâye*, Dârü'l-Hadîs, Kahire, ts.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühü*, Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 1989.
- _____, *et-Tefsîru'l-Münîrfi'l-akîdeti ve's-şerîati ve'l-menhec*, Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 2009.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilu'l-irfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, ts.

